

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 890 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr	10
Baxtiyor Islamov	
Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati	12
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oiqnazarov	
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System	18
Zufarova Nozima Gulamiddinova	
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar	26
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	
Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari	32
Meylev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	
Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari	37
Yormatov Ilmidin Toshmatovich	
Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir	41
Agzamov Shaxboz Akmalovich	
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish	46
A. X. Salomov	
Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida	50
Dosmurotova Shaxista Kengashovna	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	57
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	65
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari	69
Shamsiyev Nodir Muratovich	
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari	74
Shagzatov Oybek bahodirovich	
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari	78
Davlatov Sanjar Abdimannonovich	
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari	82
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari	86
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida)	91
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi	96
Nazarova Umida Avazovna	
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari	100
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish	105
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o'ri va ahamiyati	110
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili	115
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	
Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish	121
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari	125
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан.....	131
Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	
Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	137
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	143
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari: Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	150
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	156
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	161
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	169
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	172
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	177
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	181
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	186
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	190
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	195
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	199
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	205
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	209
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	215
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	223
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	228
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)	236
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	242
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	247
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	252
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	258
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish	262
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	268
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari	276
Sobirov Otabek Olimjonovich	
Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	279
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	283
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	286
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	290
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	295
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashirishda tahlil qilish.....	299
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	304
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	308
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	312
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarining oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	316
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation.....	321
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	327
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalariida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	331
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлйўловчи”	334
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	339
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	344
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	350
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	355
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati	359
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	364
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	371
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	375
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	380
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	383
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich	

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	388
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	
O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	396
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	399
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	402
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari	411
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda kekxa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)	415
Karimov Bekzodjon Ixomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	422
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	428
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	434
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	439
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане	445
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	450
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari.....	455
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	462
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	465
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	471
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	475
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	482
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	489
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	494
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integratsiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	501
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	505
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlari	512
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	519
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	

O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	524
Sultonov Baxram Begdullayevich	
Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	528
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	536
Mirzayeva Muhliisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	541
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	545
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	550
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	557
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	562
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	566
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	572
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	579
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni.....	582
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi.....	586
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida.....	593
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	
Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control	599
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari.....	604
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки.....	608
Жураев Ислон Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна	
Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba.....	614
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi	621
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari.....	625
Abdukadirova Kamola Azimovna	
Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	629
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li	
Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati	636
Dehqonov Burxon Rustamovich	
Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari.....	642
Kamilov Abror Anvarovich	
O'zbekistonda uylarning energiya samaradorligini oshirish.....	647
Dodiyev Fozil O'tkurovich	
O'zbekistonda talant menejmentni tatbiq etish istiqbollari.....	653
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	658
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	

Bulutli texnologiyalardan foydalangan holda resurs xarajatlarini optimallashtirish: tahlil va boshqarish	663
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich	
Milliy iqtisodiyotni rivojlanishida sug'urta institutlarining tutgan o'rni	673
K. A. Sharipov, D. Jo'rayev	
Tadbirkorlik nazariyasining evolyutsion talqini	678
Aripov Oybek Abdullayevich	
Enhance Export Potential of Private Entrepreneurship and Small Venture	683
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Mintaqa barqaror rivojlanishini cheklovchi ekologik omillar tahlili	690
Adilova Marg'uba Tursunaliyevna	
Improving the Efficiency of Industrial Enterprise Activities in the Age of Digital Technologies	698
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
A study of green marketing practices in the retail industry – Advantages and disadvantages	705
Davronova Zilola Gulomovna	
Tijorat banklarining korporativ xizmatlarini transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish	709
Farmanova O'g'li Aliqul qizi	
Davlat moliyaviy nazorat tizimini rivojlantirish istiqbollari	715
Maxmudov Azamat Normuradovich	
Xorijiy banklarning moliya injiniringi mahsulotlari va rivojlanish istiqbollari	721
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekistonda turizm xizmatlari imkoniyatlari: muammo va yechimlar	727
Fayziyev Oybek Raximovich, Xalikov Saydilla Abdraxmanovich	
Sanoat klasterlarini shakllanishining simulyatsiya modelini yaratish	734
Xakimov Ziyodulla Axmadovich, Axmedova Rayxona Jasurbek qizi	
Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning xususiyatlari va ustuvor yo'nalishlari	741
Tolibjon Qazaqov Sharifjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy texnika va texnologiyalarning xususiyatlari	747
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Biologik aktivlar va qishloq xo'jaligi mahsuloti joriy hisobini tashkil etish bo'yicha xorijiy tajribalar	752
Yusupova Mahfuza Baxtiyor qizi	
Mulkchilikning iqtisodiyotdagi ahamiyatini qiyosiy tahlil qilish (O'zbekiston va Shvetsiya misolida)	757
Odil Norboyev	
Ipoteka krediti riskining ayrim nazariy jihatlarini	761
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi	
Xalqaro turizm bozorining rivojlanish tendensiyalari va unda O'zbekistonning ishtiroki	764
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, Bobobekova Nargiza Baxtiyorovna	
Tijorat banklari fond bozoridagi aksiyalar narxini o'zgarishini ebo moduli orqali aniqlashning ekonometrik tahlili	769
Yuldoshova Manzura Ollashkurovna	
Organizational mechanism of sustainable development of the tourism industry, role and application of technologies	780
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich	
Banklarda risklarni diversifikatsiyalashning mohiyati va ahamiyati	787
Baxriddinov Sharofiddin	
Davlat oliy ta'lim muassasalarida daromad va harajatlarning o'zaro mutanosibligi	793
Gafurov Anvar Bazarbayevich	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri: tahlil va istiqbollar	799
Raxmanov Bekzod Ibragimovich	
Инновационный и развивающий менеджмент в сфере услуг	803
Ахтимова Моҳигул Эркиновна	
Ishsizlarni kasb-hunarga o'qitish asosida raqobatbardoshligini oshirish	807
Bakiyeva Iroda Akbarovna	
Dehqon xo'jaliklarida yetishtirilgan grek yong'og'ini iste'molchilarga yetkazib berish yo'llari	811
Inobatov Abror Boshlarovich	
Комплаенс и риск менеджмент в международных гуманитарных организациях	817
Мухамеджанов Баходир Кахрамонович	
Ipakchilik korxonalarida innovatsion faoliyatni boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari	822
Aliyeva Nodiraxon Abdumalikovna	

Soliqlarning yig'iluvchanligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	826
Abdurasulov Alisher Abdurasulovich	
Soliq islohotlari: u qanday bo'lishi kerak?	831
Hotamov Alisher Farxodovich	
Анализ операционных процессов экспорто-ориентированных хлопково-текстильных кластеров.....	837
Джурабаев Отабек Джурабаевич	
Ish bilan bandlikni sifat xususiyatlari asosida baholashga zarurat: ilmiy-nazariy yondashuvlar	842
Qurbonov Samandar Pulatovich	
Technology of Formation of Profession-Oriented Communication Competences in Training of Future Specialists in Higher Education Institutions.....	848
Rajapov Sulaymon	
Improving The Methodology of Developing Professional and Communicative Skills in Future Economists (In the Case of Teaching English).....	852
Samandarova Nargiza	
Sanoat mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion texnoparklardan foydalanish muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi omillar.....	860
Sobirxonov Akbarxon Aziz-o'g'li	
Oziq-ovqat sanoati korxonalarida investitsion salohiyatni shakllantirishning mazmuni va ahamiyati	865
Xamrayev Nodirbek Ravshanovich	
O'zbekistonning moliyaviy siyosati: tarkibiy tuzilishi va tahlili	872
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Institutsional islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida lizing investitsiyalarini rivojlantirishning nazariy-uslubiy jihatlari	879
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Hududlar rivojlanishini ta'minlashda erkin iqtisodiy zonalarining ahamiyati.....	885
Salomat Norova	

INSTITUTIONAL ISLOHOTLARNI CHUQURLASHTIRISH SHAROITIDA LIZING INVESTITSİYALARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-USLUBIY JIHATLARI

Axmediyeva Aliya Toxtarovna

DSc, Makroiqtisodiy tahlil va prognozlashtirish kafedrası professori v.b.

Annotatsiya: Ushbu maqolada lizing asosida investitsiya kiritish mexanizmini tashkil etish va amalga oshirish tamoyillari yoritib berilgan, lizing munosabatlarini rivojlantirish asosida asosiy kapitalni ko'paytirishda investitsion qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan, O'zbekistonda lizing faoliyatini tartibga solishning institutsional asoslari o'rganib chiqilgan.

Kalit so'zlar: tamoyillar, strategiya, investitsiya, institutsional, kapital, mexanizm, lizing, xorijiy tajriba, uslubiyat, nazariya.

Abstract: Analysis of the experience of foreign countries allows us to identify common trends and features that contribute to the successful development of regional economies and social structures. The study provides a basis for the development and implementation of effective strategies for the socio-economic development of national territories.

Key words: socio-economic development, strategy, territorial transformation, foreign experience, methodology, practical, theory.

Аннотация: Анализ опыта зарубежных государств позволяет выделить общие тенденции и особенности, способствующие успешному развитию региональных экономик и социальных структур. Исследование предоставляет основу для разработки и внедрения эффективных стратегий социально-экономического развития национальных территорий.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, стратегия, территориальное преобразование, зарубежный опыт, методология, практика, теория.

KIRISH

Jahonda lizing investitsiyalash mexanizmlarini ishlab chiqish, mulkka egalik qilishning ikki tomonlamaligi va lizing munosabatlarida mulk bir vaqtning o'zida barcha ishtirokchi subyektlarga tegishli bo'ladi. Jahondagi obyektiv iqtisodiy beqarorlik sharoitida xalqaro investitsiyalar oqimining kamayishi investitsiya loyihalarini amalga oshirish jarayonini sekinlashtirishga olib keldi. "To'g'ridan to'g'ri investitsiyalar oqimi 2020-yilda 35 foizga kamayib, 1 trln. AQSH dollarini tashkil etdi. Yevropada jami to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar oqimi 80 foizga kamayib, 73 milliard AQSH dollarini tashkil qildi. Bu ko'rsatkich Buyuk Britaniyada 57 foiz, Fransiya 47 foiz va Germaniyada 34 foizga kamaydi. AQSHda investitsiyalar oqimi qayta investitsiya qilingan daromadlarning kamayishi hisobiga 40 foizga kamayib, 156 milliard AQSH dollarini tashkil qilgan"¹.

Bugungi kunda taraqqiy etgan mamlakatlarda lizingli investitsiyalash mexanizmini takomillashtirishning makroiqtisodiy jihatlari tadqiq etilganiga qaramay, lizing kompaniyalari tomonidan investitsiyalashning yangicha mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanmoqda. Jahonda lizingli investitsiyalash mexanizmini takomillashtirishning makroiqtisodiy jihatlari tadqiq etishda asosiy kapitalga investitsiyalar ko'rinishidagi moliyaviy oqimlarni iqtisodiyotning real sektoriga yo'naltirish va lizing bozori subyektlari o'rtasida barqaror iqtisodiy aloqalarni o'rnatish muhimligiga e'tibor qaratilmoqda. Lizing bozorining imkoniyatlari va salohiyatidan samarali foydalanish o'rta muddatli istiqbolda milliy iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlarini amalga oshirishga ta'sir ko'rsatadi.

Mahalliy va xorijiy iqtisodchilarning lizing munosabatlari mexanizmlarini ishlab chiqishga qo'shgan salmoqli hissasiga qaramay, to'liq o'rganilmagan bir qator muammolar mavjud.

¹ World Investment Report-2021: Investing in sustainable recover. UNCTAD/WIR/2021. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf.

ADABIYOT SHARHI

Milliy iqtisodiyot darajasida investitsiya resurslarining harakati milliy jamg'arma va iste'mol ko'rsatkichlari, xususi investitsiyalar, bank sektori va fond bozorining rivojlanishi, kapitalning transchegaraviy harakati va davlat iqtisodiy siyosati bilan belgilanadi. Bu jihatdan investitsiya resurslarini ko'rib chiqish ishlab chiqarish omillari va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish samaradorligi haqidagi zamonaviy g'oyalarga asossolgan J.Sey, A.Smit, D.Rikardo va J.Keyns kabi iqtisodiy fikr asoschilarining asarlariga borib taqaladi².

Iqtisodiy adabiyotlarda investitsiyalar nazariy jihatlarining turli xil talqinlari ko'rib chiqiladi: investitsiya resurslarining investitsion faoliyati, investitsiya resurslarining mohiyatini aniqlashga yondashuvning turli ishlari tahlili hamda investitsiya jarayoni amalga oshiriladi, investitsiyalarning xususiyatlari aniqlanadi va tasniflari ishlab chiqiladi: mulkchilik shakllari bo'yicha, investitsiya resurslari bo'yicha, korxona mablag'lari va resurslarini investitsiya qilish sohalari bo'yicha. Xo'jalik yurituvchi subyektlarning investitsion faoliyatining muhim elementi sifatida lizingning afzalliklari asoslab berilgan, lizing faoliyatining O'zbekiston uchun ta'siri aniqlangan: ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish; lizingga mashina va uskunalar sotib olish orqali ularni modernizatsiya qilish vaqtini qisqartirish; kapitalni qarzga olingan mablag'dan faoliyatga o'tkazish jarayonini tezlashtirish.

Lizing tushunchasi, lizing investitsiyalari mexanizmini tashkil etish va amalga oshirish tamoyillari, turli mualliflarning asarlarida ko'rib chiqiladi, to'lash va qaytarish asosida lizingning tabiati o'rganiladi, lizingni samarali boshqarishning maqsadli yo'nalishlari taklif etiladi. Lizingning ishlab chiqarish, sotish, investitsiya va rag'batlantirish kabi funksiyalari asoslanadi va aniqlanadi hamda lizing ta'rifining turli me'yoriy talqinlari o'rganiladi.

J.Keyns „jamg'arma va investitsiyalar bir-biriga teng bo'lishi kerak, chunki ularning har biri daromadning iste'moldan oshib ketishiga teng“³. J.Keyns, shuningdek, iqtisodiy o'sish uchun asos bo'lgan yalpi talab va investitsiyalarni rag'batlantirishni ta'kidlaydi.

Lizingdan ishlab chiqarishni texnik qayta jihozlashda investitsiyalar manbai sifatida foydalanish tegishli daromad olish uchun maqsadli investitsiyalarni amalga oshirishga imkon beradi, bu esa, o'z navbatida, kapitalni oshirish manbai va investitsiyalarning harakatlantiruvchi rag'bat hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda investitsiya lizingi iste'molchining tadbirkorlik imkoniyatlarini kengaytirish va bir martalik kapital xarajatlarni kamaytirish maqsadida moliyalashtirish, deb ta'riflanadi⁴.

F.Fabotssining so'zlariga ko'ra, investitsiya jarayoniga lizing mexanizmlarini kiritish odatiy holdir, ularning bosqichlari: moliyaviy imkoniyatlarni baholash, investitsiya maqsadlari va hajmlarini aniqlashni o'z ichiga olgan investitsiya siyosatini tanlash; aktivlarni tanlash; investitsiya samaradorligini baholash, investitsiya qarorini shakllantirish va boshqarish uni amalga oshirishdan iborat⁵.

M.Leshenkoning so'zlariga ko'ra, keng ma'noda lizing deganda mulkni sotib olish va keyinchalik uzoq muddatli ijaraga berish asosida vaqtincha foydalanishga berish bilan bog'liq paydo bo'lgan mulkiy munosabatlarning butun majmuasi tushunilishi kerak⁶.

Aynan shu talqinda lizing qo'llanila boshlandi va xorijiy va mahalliy nazariya va amaliyotda qo'llaniladi.

V.Mironenkoning fikricha, investor – bu lizing bitimini moliyalashtirishda ishtirok etadigan shaxs (moliya institutlari – banklar, investitsiya fondlari, sug'urta kompaniyalari va boshqalar)⁷.

V.Goremikin o'z ishida lizing funksiyalarining eng yirik ro'yxatini beradi va o'n uchta funktsiyani ta'kidlaydi, ulardan to'rttasi Ye.Chekmarevoy tomonidan taklif qilingan funksiyalarga to'liq mos keladi. Qolgan to'qqiztasi quyidagilar: mablag'larning biznes zonasini kengaytirish, raqobatbardosh munosabatlarni rivojlantirish, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, mulk qiymatini qoplash, mulk egasi va foydalanuvchisini tabaqalashtirish, xususi mulkdorni ko'paytirish, umumiy mulkchilikning ikkilanishini bartaraf etish, mulkni tabaqalashtirish⁸.

Shuni ta'kidlash kerakki, dunyoda lizing munosabatlarining katta tajribasiga qaramay, lizingning mohiyati to'g'risida kelishuv mavjud emas, hozirgi vaqtda turli xil talqinlar qo'llanilmoqda:

- 2 Ж.Кейнс Общая теория занятости, процента и денег. М., 2011. С. 98. Smithies, A. Forecasting Postwar Demand: I / A. Smithies // Econometrica. – 1945. – Vol. 13. – No. 1. – P. 1–14. Жан Батист Сэй (1828-1830). «Трактат политической экономии, или простое изложение способа, которым образуются, распределяются и потребляются богатства». Давид Рикардо «Начала политической экономии и налогового обложения» (1817).
- 3 Ж.Кейнс Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж.М. Кейнс; вступ. статья Н.А. Макашевой. – М.: Эксмо, 2007. – с. 89
- 4 Андрійчук В. Методологічні і методичні засади обґрунтування параметрів угоди фінансового лізингу в аграрному секторі / В. Андрійчук, О. Радіоненко // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 56-64., Рошило В.І. Джерела фінансування інноваційного розвитку: моногр. / В.І. Рошило. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 272 с.
- 5 Ф.Фаботци Управление инвестициями. – М.: Инфра -М, 2000. 932 с, Шарп У. Ф., Александер Г. Дж., Бэйли Дж. В. Инвестиции. – М.: Инфра – М, 1999. – 1055 с
- 6 Лещенко М.И. Основы лизинга: Учебное пособие / М.И. Лещенко. – Финансы и статистика, 2015. –С. 14.
- 7 Мироненко В. О. Понятие, сущность и виды лизинга/ В. О. Мироненко. - Текст: непосредственный, электронный// Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы VI Междунар. науч. конф. Санкт-Петербург: Свое издательство, 2017. - С. 70.
- 8 Горемыкин В. Основы технологии лизинговых операций: – М.: Ось. – 89, 2000г. – 16 с., – 220 с.

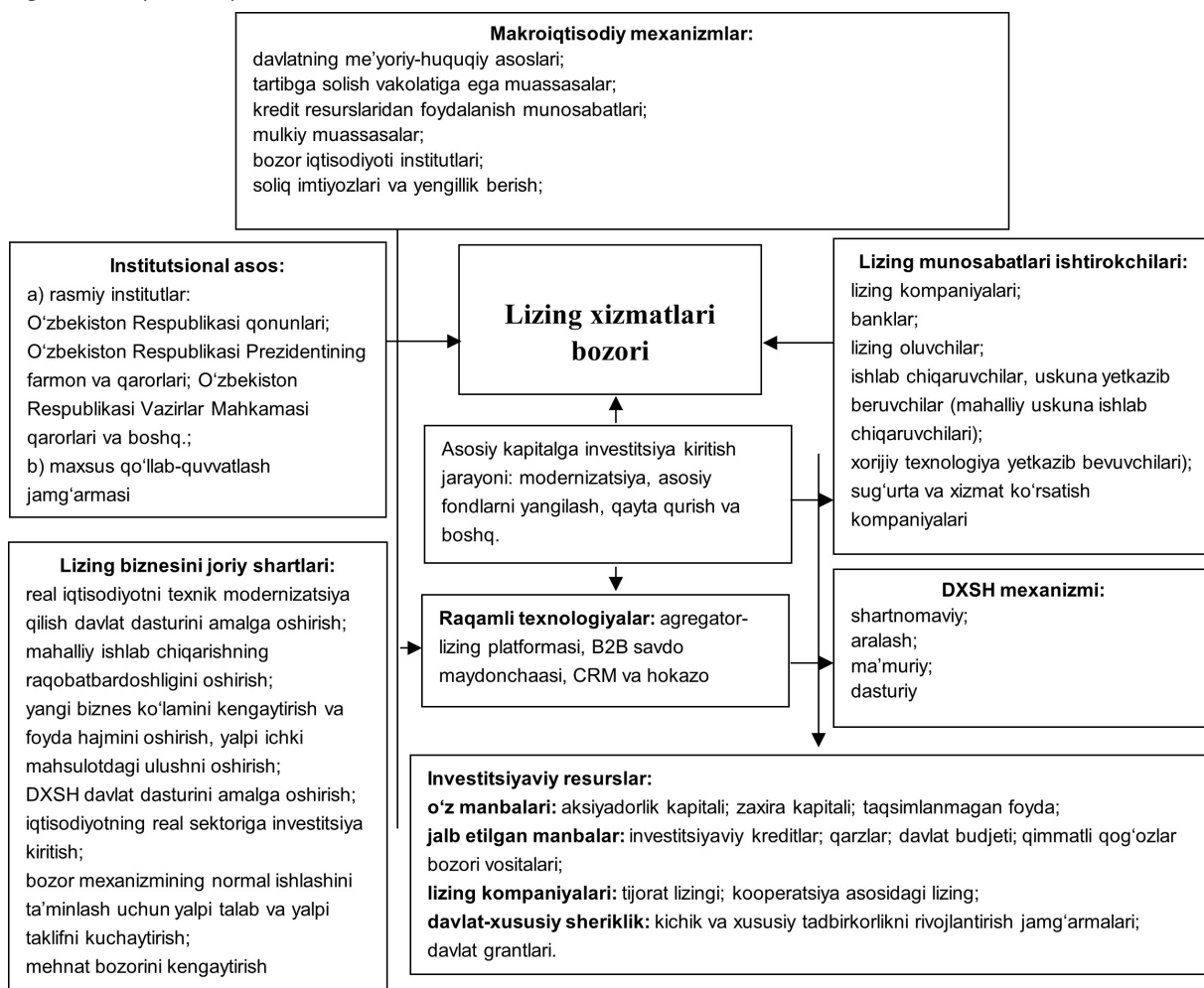

- lizing vaqtincha bo'sh yoki jalb qilingan moliyaviy resurslarni investitsiya kreditlash shakllaridan biri sifatida qaraladi (M.Djovanoli)⁹;
- lizing o'zaro bog'liq, iqtisodiy va huquqiy, qarz olishga asoslangan ijara munosabatlarining maxsus turi vositachiligida, shu jumladan, moliya-kredit munosabatlari majmui sifatida qaraladi (D.Gazibekov)¹⁰;
- lizing mulkchilik munosabatlarini amalga oshirish usuli sifatida belgilanadi: lizing beruvchida qolgan ijaraga olingan aktivni tasarruf etish huquqini davriy to'lovlar evaziga lizing oluvchiga o'tadigan mulk huquqi va foydalanish huquqidan ajratish (Ye.Chekmareva)¹¹.

ASOSIY QISM (METODOLOGIYA, NATIJALAR)

Lizing mexanizmi o'zi bilan xo'jalik yurituvchi subyektlar investitsion faoliyatining muhim elementini ifodalashi, lizing faolligini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash choralari ko'plab xorijiy davlatlarning investitsiya siyosatiga kiritilganligi ko'rsatib berilgan. European Federation of Equipment Leasing Company Association (Leaseurope) fikriga ko'ra, lizingning ommalashuvi va uning faollashish xususiyati mamlakatda iqtisodiy rivojlantirish darajasi ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi¹².

Yuqorida bayon etilganlardan kelib chiqqan holda, muallifning fikriga ko'ra, bozorda raqobat kuchayishi sharoitida yuzaga keluvchi cheklangan moliyaviy resurslar tadbirkorlarni muqobil manbalardan investitsiyalarni jalb etish orqali texnologik jarayonlarni takomillashtirishga undaydi. Shu tariqa, lizing sohasidagi iqtisodiy munosabatlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, soliqlar tortish, moliya-kredit siyosati, institutlar va infrazuzilmani rivojlantirish, sug'urtalash va boshqa mexanizmlar orqali tartibga soluvchi yangi makroiqtisodiy muhit yuzaga keladi (1-rasm).

1-rasm: O'zbekiston Respublikasida lizing xizmatlari bozorining makroiqtisodiy muhiti¹³

9 M. Giovanoli. Le credit-bail (leasing) en Europe : developpement and nature juridique. – P., 1980, P.

10 Газибеков Д.Г., Сабиров О.Ш. Лизинг и его развитие в Узбекистане. – Ташкент, 2001. – с 131.

11 Чекамарева Е. Лизинговый бизнес. – М.: Экономика, 1994г. с.5.– с.17-24.

12 Rapport sur le contrat de credit-bail (leasing). UNIDROIT. 1975. EtudeLIX – Doc. 1. P. 17.

13 Muallif ishlanmasi.

“Lizing faoliyatini qo‘llab-quvvatlash maxsus jamg‘armasi”ni tashkil etish lizing munosabatlarini yanada takomillashtirish, lizing subyektlari faoliyatini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashni va kafolatlashni ta‘minlash, ularni davlat tomonidan tartibga solishning yangi mexanizmlarini joriy qilish, lizing kompaniyalarining kredit resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatini kengaytirish va shu asosda ishlab chiqarish jarayonlarini zamonaviylashtirishga va yangi ish o‘rinlarini tashkil etishga xizmat qiladi.

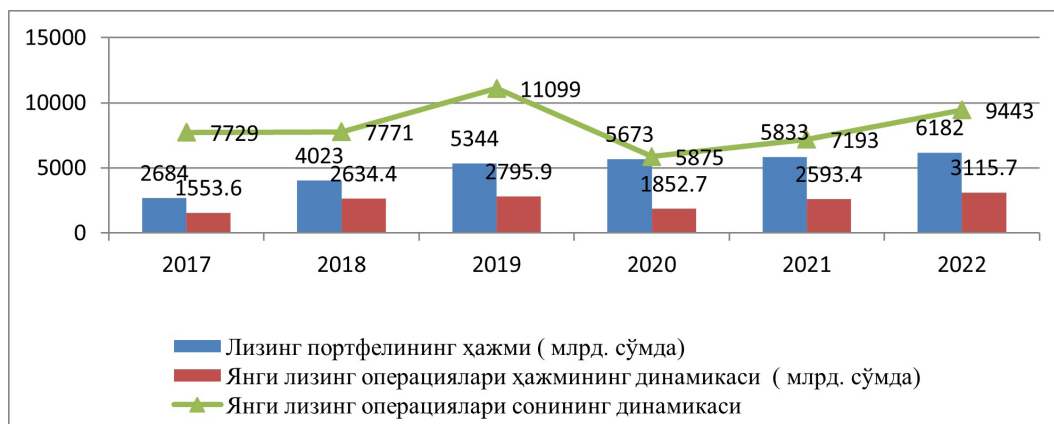
Maxsus jamg‘arma vazifalari sifatida quyidagilar taklif qilinadi:

- lizing kompaniyalariga xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish hisobiga milliy va xorijiy valyutadagi resurslarni jalb qilish imkoniyatini berish;
- lizing kompaniyalariga tijorat banklari tomonidan berilayotgan kreditlar bo‘yicha kafil bo‘lish;
- lizing kompaniyalariga jamg‘arma tomonidan tijorat banklari kreditlari foizlari bo‘yicha 50% miqdorida kompensatsiya berish shaklida moliyaviy yordam ko‘rsatish.

Mazkur kontekstda, lizing-ijara, lizing-kredit, lizing-bo‘lib-bo‘lib to‘lash tushunchalarini qiyosiy tahlil qilish asosida, shuningdek, lizing munosabatlarini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari va jahon tendensiyalarini hisobga olgan holda, muallif tomonidan “lizing investitsiyalari” ta‘rifining yangi talqini taklif etilgan. Yuqorida keltirilgan ta‘riflarni umumlashtirish va tizimlashtirish asosida quyidagi ta‘rif asoslangan: “lizing investitsiyalari – innovatsion jarayonlarni jadallashtirishni hisobga olgan holda iqtisodiyotning real sektorini modernizatsiya qilish va asosiy ishlab chiqarish fondlarini yangilash maqsadida lizing kompaniyalarining o‘z mablag‘lari yoki jalb qilingan mablag‘lari hisobiga asosiy kapitalga investitsiya kiritish mexanizmi”.

Rivojlangan mamlakatlarning lizing bozorini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, lizingning asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalardagi ulushi qator yillar davomida AQSHda 29-31 foizni, Buyuk Britaniyada – 24,8 foizni, Italiyada – 19,2 foizni, Germaniyada – 18,6 foizni tashkil etgan¹⁴.

2017–2022-yillarda respublikada lizing xizmatlari bozorini rivojlantirish, lizing xizmatlari ko‘rsatuvchi tashkilotlar faoliyatini tartibga solish va rag‘batlantirish, lizing amaliyotlarini o‘tkazishni takomillashtirish, tadbirkorlik subyektlarining bu turdagi investitsiya xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi (2-rasm).

2-rasm: Yangi lizing amaliyotlari hajmi, soni va portfelinin o'sish suratlari (mlrd. so'm)¹⁵

Respublikada lizing munosabatlarini rivojlantirish tendensiyalarining keng qamrovli tahlili shuni ko‘rsatdiki, lizing amaliyotlari hajmining o‘shish sur‘ati 2022-yilda 2017-yilga nisbatan lizing portfelinin hajmi 2,3 martda oshgan, yoki 2684 mlrd so‘mdan 6182 mlrd so‘mgacha. Yangi lizing operatsiyalarini soni 7729 tadan 9443 tagacha oshdi) ni tashkil etdi, bunga bozorda Fincom kompaniyasining paydo bo‘lishi xam sabab bo‘ldi¹⁶. 2020-yildagi COVID-19 oqibatlarini hisobga olgan holda lizing amaliyotlari soni mos ravishda 47,1 foizga kamayib, 5875 (dona) ni tashkil etdi.

Lizingli investitsiyalash mexanizmining mohiyatini tushunish uning imkoniyatlarini kengaytirish imkonini beradi va lizing operatsiyalarida bir vaqtning o‘zida barcha ishtirokchi xo‘jalik yurituvchi subyektlarga tegishli mulkka egalik qilishning ikki tomonlamaligi institutsional asosni takomillashtirishni talab etadi¹⁷.

¹⁴ White Clarke Group Global Leasing Report 2020.

¹⁵ O‘zbekiston lizing beruvchilar assotsiatsiyasining “2022-yil yakunlari bo‘yicha O‘zbekistonda lizing xizmatlari sektor sharhi” ma‘lumotlari bo‘yicha mualliflashnmasi.

¹⁶ На рынок Узбекистана вошла новая международная компания FINCOM group – группа компаний, объединившая лучших специалистов и консультантов – юристов, аудиторов, бухгалтеров и специалистов в сфере налогового планирования, адвокатов, специалистов в сфере сопровождения процедур банкротства и HR, которая имеет географию лизинговой деятельности на территории России, Израиля, и США.

¹⁷ Muallif tomonidan aniqlangan.

Milliy qonunchilikda lizing munosabatlari moliyaviy faoliyat turi sifatida taqdim etilgan bo'lib, u investitsiya jarayonining bir qismi sifatida lizingning mohiyati va o'ziga xos xususiyatlarini to'liq ochib bermaydi. O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida mavjud bo'lgan me'yoriy-huquqiy hujjatlar lizing kompaniyalari faoliyatini rivojlantirish uchun zarur institutsional asoslarni yaratdi. Shu bilan birga, mavjud qonun hujjatlarining ayrim qoidalari asosiy fondlarni yangilashni, shuningdek, milliy iqtisodiyotning real sektorini modernizatsiyaashni investitsiyalar bilan qo'llab-quvvatlash masalasida lizing munosabatlari imkoniyatlarini cheklaydi (1-jadval).

1-jadval: O'zbekiston Respublikasining "Lizing to'g'risida"gi qonuniga taklif etilayotgan o'zgartirishlar¹⁸

Mavjud qoida	Taklif
8-modda. Lizing faoliyati	
Lizing faoliyati – lizing beruvchi tomonidan lizing obyektni o'z va (yoki) jalb etilgan mablag'lari hisobidan sotib olish va uni lizing oluvchiga topshirish bo'yicha investitsiya faoliyati turi	Lizing – lizing beruvchi tomonidan o'z va (yoki) jalb etilgan mablag'lar hisobiga lizing obyektni sotib olish va lizing shartnomasi bo'yicha jismoniy va yuridik shaxslarga (lizing oluvchiga) berish bo'yicha investitsiya faoliyati turi
2-modda. Lizing tushunchasi	
Lizing – moliyaviy ijaraning alohida turi bo'lib, unda bir taraf (lizing beruvchi) ikkinchi tarafning (lizing oluvchining) topshirig'iga binoan uchinchi tarafdan (sotuvchidan) lizing shartnomasida shartlashilgan mol-mulkni (lizing obyektni) mulk qilib oladi va uni lizing oluvchiga shu shartnomada belgilangan shartlarda haq evaziga egalik qilish va foydalanish uchun o'n ikki oydan ortiq muddatga beradi.	Lizing – investitsiya mexanizmi bo'lib, unda bir taraf (lizing beruvchi) boshqa tarafning (lizing oluvchining) topshirig'iga ko'ra uchinchi shaxsdan (sotuvchidan) lizing shartnomasida kelishib olingan mulkni (lizing obyektni) egaligiga oladi va uni lizing oluvchiga o'n ikki oydan ortiq muddatga egalik qilish va foydalanish uchun mazkur shartnomada belgilab qo'yilgan shartlar bo'yicha haq evaziga beradi
O'zbekiston Respublikasining "Lizing to'g'risida"gi Qonuni 9-modda.	
Lizing obyektni oldi-sotdi shartnomasi bilan sotib olishni cheklaydi	Taraflar qanday turdagi shartnoma tuzishni va taraflar soni qancha bo'lishini mustaqil ravishda hal qilish huquqiga ega bo'lishi kerak. "Oldi-sotdi shartnomasi" iborasini "xarid qilish shartnomasi"ga almashtirish maqsadga muvofiq
O'zbekiston Respublikasining "Lizing to'g'risida"gi Qonuni, 3-modda	
Tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan iste'mol qilinmaydigan har qanday ashyolar, shu jumladan korxonalar, mulkiy komplekslar, binolar, inshootlar, uskunalar, transport vositalari hamda boshqa ko'char va ko'chmas mulk lizing obyektlari bo'lishi mumkin. (lizing oluvchilar, masalan, jismoniy shaxslar, innovatsion va ijtimoiy loyihalar, startaplar, yakka tartibdagi tadbirkorlik va boshq. tarkibini cheklaydi)	"Tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladi" degan so'zlarni olib tashlagan holda, "Agar qonun hujjatlarida boshqacha tartib o'rnatilmagan bo'lsa, lizing obyekti bo'lib har qanday iste'mol qilinmaydigan ashyolar hisoblanishi mumkin", (ushbu qoidalar avtotransport vositalari, iste'mol, qaytariluvchi, tezkor, leverij, intellektual mulk obyektlari va boshq. lizing rivojini sekinlashtiradi)

Lizing munosabatlarining qonun hujjatlari bazasini takomillashtirish zarurati quyidagi qoidalarni amalga oshirish bilan bog'liq:

- asosiy kapitalga investitsiya kiritishda lizing mexanizmi ulushini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish;
- ishlab chiqarishni texnologik modernizatsiya qilish, shu jumladan moliyaviy imkoniyatlari cheklangan tadbirkorlar uchun investitsiya manbalarini kengaytirish;
- moliya institutlari o'rtasida raqobatni rivojlantirishga, iqtisodiyotning real sektori subyektlari uchun investitsiya manbalarini kengaytirishga yordam beradi;
- qo'shimcha garovni talab etmaydi, lizing oluvchining talablariga muvofiq uskunalar bilan ta'minlaydi, shuningdek investitsiya loyihalariga servis xizmatini ko'rsatib boradi;
- O'zbekiston Respublikasining "Uskunaning xalqaro ijarasi to'g'risida"gi konvensiyada (Ottava, 1988-yil 28-may) ishtirok etishi umumiy lizing rejasi bo'yicha uskunalar yetkazib beruvchilarning xalqaro bozoriga chiqish imkonini beradi.

Davlat tomonidan tartibga solishning joriy etilishi lizing bozorini tashkil etishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu borada o'rganishlar quyidagilarni asoslaydi:

- investitsiya dasturlarini amalga oshirishda lizingni tartibga solish funksiyalarini O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy rivojlanish va kambag'allikni qisqartirish vazirligiga, nazorat funksiyalari esa O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga o'tkazish mumkin;

¹⁸ Muallif ishlanmasi.

- lizing faoliyatining o'z-o'zini tartibga solish (SRO) konsepsiyasi ilgari surilmoqda. O'z-o'zini tartibga soluvchi tashkilot lizing amaliyotlarini o'tkazish mezonlari va qoidalarini ishlab chiqishi va ularning barcha a'zolar tomonidan bajarilishini ta'minlashi, shuningdek, lizing xizmatlari iste'molchilarining huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimini yaratishi va qo'llab-quvvatlashi kerak (O'zbekiston Lizing beruvchilar assotsiatsiyasi);
- lizing kompaniyalarining o'z mablag'lari miqdori masalasi yuzaga keluvchi, o'z kapitalining yetarlilik mezonini bo'yicha lizing kompaniyalari reyestrini joriy etish zarurati taklif etiladi. Lizing kompaniyalari kapitalining yetarliligi me'yorlarining joriy etilishi investor va kredit beruvchilar uchun lizing kompaniyalari faoliyatining ochiqqligi va shaffofligini oshirish imkonini beradi.

Shunday qilib, lizing xizmatlari bozorining yuqori darajada rivojlanganligi iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadal-lashtirish hisobiga mamlakatning uzoq muddatli makroiqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, kapital jamg'arilishiga xizmat qiladi.

TADQIQOTNING XULOSALARI VA KEYINGI ISTIQBOLLARI

Jahon tendensiyalariga tayangan holda, lizing investitsiyalari siyosatining samarali vositasi ekanligi, ishlab chiqarishni rivojlantirishda muhim o'rin tutishi aniqlandi. Faoliyatning ushbu turi kredit, investitsion va moliyaviy amaliyotlar tarkibiy qismlarini o'zida mujassam etgan o'ziga xos iqtisodiy tabiati tufayli haqiqatan iqtisodiy o'sishga hissa qo'shishi mumkin.

Rivojlanish instituti sifatida lizing investitsiyalarining iqtisodiy toifasi izohlab berilgan va lizing-ijara, lizing-kredit, lizing-bo'lib-bo'lib to'lash tushunchalarining qiyosiy tahlili, lizingning investitsiyalarni moliyalashtirish mexanizmi sifatidagi funksiyalarini belgilash orqali amalga oshiriladi.

Investitsiyalarning nazariy jihatlarini, iqtisodiy adabiyotlardagi turli talqinlar: investitsiya resurslarining investitsion faoliyati, investitsiya resurslarining ahamiyatini aniqlashga turli yondashuvlar tahlili, investitsiya jarayoni amalga oshirish va investitsiyalarning klassifikatsiyalari ishlab chiqish: mulkchilik shakllari bo'yicha, korxo-naning mablag'lari va resurslarini investitsiyalash sohalari bo'yicha.

Tadbirkorlik subyektlari investitsiya faoliyatining muhim elementi sifatida lizingning afzalliklari asoslab berildi, lizing faoliyatining O'zbekistonga ta'siri aniqlandi: ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish; ijaraga mashina va uskunalarni sotib olish yo'lida ularni modernizatsiya qilish vaqtini qisqartirish; qarzgga olingan kapitaldan ope-ratsion kapitalga o'tishni tezlashtirish, bu esa biznes sektoridan investitsiyaviy talabni rag'batlantiradi.

Lizing investitsiya mexanizmini tashkil etish va amalga oshirish tamoyillari, turli mualliflarning ishlarida "lizing" tushunchasi ko'rib chiqildi, lizingning dolzarbligi, to'lov va qaytarishlar asosida amalga oshirilishining mohiyati o'rganildi, lizingni samarali boshqarish bo'yicha maqsadli ko'rsatmalar taklif etildi. Ishlab chiqarish, sotish, investitsiyalar va rag'batlantirish kabi lizingning vazifalari asoslandi va belgilandi, ijarani belgilovchi turli mamlakatlarning me'yoriy-huquqiy talqini o'rganildi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Андрійчук В. Методологічні і методичні засади обґрунтування параметрів угоди фінансового лізингу в аграрному секторі / В. Андрійчук, О. Радіоненко // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 56-64., Рошило В.І. Джерела фінансування інноваційного розвитку: моногр. / В.І. Рошило. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 272 с.
2. Горемыкин В. Основы технологии лизинговых операций: – М.: Ось - 89, 2000 г. – 16с., – 220 с.
3. M. Giovanoli. Le credit-bail (leasing) en Europe : developpement and nature juridique. – P., 1980, P.
4. Газибеков Д.Г., Сабилов О.Ш. Лизинг и его развитие в Узбекистане. – Ташкент, 2001. – с 131.
5. Ж.Кейнс Общая теория занятости, процента и денег. М., 2011. С. 98. Smithies, A. Forecasting Postwar Demand: I / A. Smithies // Econometrica. – 1945. –Vol. 13. –№. 1. – P. 1–14. Жан Батист Сэй (1828-1830). "Трактат политической экономии, или простое изложение способа, которым образуются, распределяются и потребляются богатства". Давид Рикардо "Начала политической экономии и налогового обложения" (1817).
6. Ж.Кейнс Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж.М. Кейнс; вступ. статья Н.А. Макашевой. – М.: Эксмо, 2007. – с. 89.
7. Лещенко М.И. Основы лизинга: Учебное пособие / М.И. Лещенко. – Финансы и статистика, 2015. –С. 14.
8. Мироненко В. О. Понятие, сущность и виды лизинга/ В. О. Мироненко. - Текст: непосредственный, электронный// Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы VI Междунар. науч. конф. – Санкт-Петербург: Свое издательство, 2017. – С. 70.
9. Ф.Фабозци Управление инвестициями. – М.: Инфра -М, 2000. 932 с, Шарп У. Ф., Александер Г. Дж., Бэйли Дж. В. Инвестиции. – М.: Инфра – М, 1999. – 1055 с.
10. Чекмарева Е. Лизинговый бизнес. – М.: Экономика, 1994г. – с.5, – с.17-24.
11. Rapport sur le contract de credit-bail (leasing).UNIDROIT. 1975. EtudeLIX – Doc. 1. – P. 17.
12. O'zbekiston lizing beruvchilar assotsiatsiyasining "2022-yil yakunlari bo'yicha O'zbekistonda lizing xizmatlari sektor sharhi" ma'lumotlari bo'yicha muallifishlanmasi.
13. World Investment Report-2021: Investing in sustainable recover. UNCTAD/WIR/2021.https://unctad.org/system/ files/ official-document/wir2021_en.pdf.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.